



Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Journal of Social Sciences
Cilt/Volume: 2007-1 Sayı/Issue: 14

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİDEN SÜREÇTE KÜRESEL VE BÖLGESEL AKTÖR-DEVLET DAVRANIŞLARININ ÇÖZÜMLEMESİ

HÜSEYİN EMİROĞLU*

ÖZET

Prusya liderliğinde Alman birliğinin sağlanması, dünya siyasal sisteminde varolan güç dengesini derinden sarsmıştır. Bismarck İttifaklar sistemi, Almanya ve Kıta Avrupası için kısa dönemli bir barış ve istikrar dönemi sağlamıştır. Ancak bu dönemde, diğer aktör-devletler karşısında nispi güç kapasitesini büyük oranda arttıran Almanya, uluslararası politika alanında varolan statükoyu kendi lehine değiştirme yönünde bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu süreçte şekillenen esnek olmayan ittifak sistemi, statükocu ve revizyonist ülkelerin izledikleri dış politikalar, denetlenemeyen bir tırmanma, dünya savaşının patlak vermesine yol açmıştır. Birinci Dünya Savaşı, Kıta Avrupası'nın dünya üstünlüğüne son vermiştir. ABD'nin yalnızcılık politikasına geri dönmesi ve Rusya'nın Bolşevik Devrimi sonrasında iç siyasal karışıklıklar yaşaması nedeniyle, iki savaş arası dönemde Merkez ülkeler nispi etkileme kapasitelerini sürdürmüşlerdir. Birinci Dünya Savaşının yarattığı yıkım, demokratik yönetimlerin ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda etkili olmalarını önlemiştir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, Kıta Avrupası'nda varolan demokratik yönetimlerin devrilmesine yol açmıştır. 1920'lerde gelişen İtalyan Faşizmi ve 1933'de iktidara gelen Alman Nazizminin uyguladıkları dış politikalar, İkinci Dünya Savaşının çıkmasının en önemli nedenleri olmuştur. Küresel düzeyde dış politika üreten aktör-devletler bu sürecin bir çatışmaya dönüşmesini engelleyememişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, Küresel Aktör - Devletler, Bölgesel Aktör - Devletler, Ulusal Çıkar.

* Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

AN ANALYSIS OF BEHAVIOURS OF GLOBAL AND REGIONAL ACTOR-STATES IN THE PERIOD UP TO WORLD WAR II

ABSTRACT

The unification of Germany under the leadership of Prussia shook the then existing balance of power in the international system. The system of alliances that Bismarck established provided a short period of peace and stability. However, Germany became relatively more powerful *vis-a-vis* other great powers and pursued a revisionist foreign policy. The toughness alliances system that emerged during the Bismarck period, foreign policies of the individual states and the unchecked escalation led to the outbreak of the world war. World War I ended the European supremacy. The return of the US to isolation policy and the political turmoil that Soviet Union experienced after the Bolshevic Revolution helped the central powers to continue their influence during the inter-war years. The destruction caused by World War I prevented democratic countries from projecting their influence in political, economic and social spheres. The Great Depression of 1929 led to the destruction of the existing democracies. Foreign policies of Fascist Italy and Nazis Germany were among the major causes of World War II. Great powers and major regional powers of the time had failed to prevent the war.

Key Words: The Second World War, The First World War, Global Actor-States, Regional Actor-States, National Interest.

A. GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı (1. D. S.), uluslararası siyasal sistemde gücü oranında temsil edilmeyen Almanya'nın izlemiş olduğu dış politikaların diğer merkez ülkelerin dış politikalarıyla çatıştığı noktada, bütün tarafların geri adım atmamasıyla patlak veren bir savaş niteliğindedir. İkinci Dünya Savaşı (2. D. S.), 1. D. S. sonrası Almanya üzerine Versay Andlaşması ile konan sınırlamaların dönemin ekonomik bunalımlarıyla da birleşmesi sonucu güç kazanan faşist yönetimlerin iş başına gelmesi ve bu ülkelerden her birinin kendisini merkeze yerleştirdiği yeni bir dünya düzeni kurma projelerinin devreye sokulmasıyla başlayan bir savaş niteliğindedir. Savaşın sonunda galip gelecek güçler, bir anlamda kendi ideolojileri ekseninde dünya siyasal sistemini ve sistemde yer alan aktörleri (devletler, uluslararası kuruluşlar vb.) yeniden yapılandıracaklardır.

Bu çalışmada, Müttefik ve özellikle Mihver ülkelerinin kendilerini merkeze oturttukları "yeni dünya" düzeninin çizgilerinin ne olduğu ve

savaşın safhaları boyunca bu çizgilerin nasıl belirleneceği yolunda yapılan mücadeleler incelenmeye ve çözümlenmeye çalışılacaktır.

B. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ (1933-1939) BLOKLAŞMA EĞİLİMLERİ

1. D. S. öncesi yani, 1648 Vestfalya Konferansı sonrası oluşan ve 19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar uygulama zeminini büyük oranda kaybetmeyen 'güç dengesi' politikalarının en yaygın uygulama özelliklerinden birisi de 'esnek ittifaklar sistemi'dir (Knutsen, 1992). 19. Yüzyıl ulus-devlet temelindeki siyasal yapılanmanın yeni iki aktör-devletle yaygınlık kazandığı ancak, aynı oranda çatışma riskinin yükseldiği bir dönemdir. Piyemonte liderliğinde 1861 yılında İtalyan birliğinin kurulması ve ardından üç büyük savaş sonucunda 1871 yılında Prusya liderliğinde Alman birliğinin kurulması yüzyılın en önemli gelişmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Hobsbawm, 1998). 1871 sonrası Alman Şansölyesi Otto von Bismarck'ın yoğun çaba ve ince diplomasisi ile oluşturduğu 'İttifaklar sistemi' de bir bloklaşma olarak nitelenebilir. Ancak bu sistem, daha çok bir Fransız saldırganlığına karşı caydırıcı amaçlarla oluşturulan ve çatışma riskini azaltmaya çalışan bir nitelik taşımaktadır (Ateş, 1989; Armaoğlu, 1999). Fakat uzun dönemli ele alındığında Bismarck'ın kurduğu sistem, bir üyesinin dışında hem 1. D. S.'da hem de 2. D. S.'da farklı bir boyutta varlığını devam ettirecektir. Bismarck'ın Almanya'yı büyük devlet statüsüne çıkarmanın yolu olarak, çatışmayı dışlayan, diplomasiyi öne çıkaran yaklaşımı yerini, askeri kuvvet kullanımı dahil her türlü dış politika aracı kullanılarak Almanya'yı bir dünya gücü yapmak anlayışına bırakmıştır. 1888 yılında II. Wilhelm'in tahta geçmesi ve 1890'da monarkla anlaşamayan Şansölye Bismarck'ın istifası ile bu anlayış uygulama zemini bulmuştur. Uluslararası siyasal sistemde 1890'dan 1914 yılına kadar yaşanan gelişmeler sonucu, geçmişteki esnek ittifaklar sistemi yerine katı ittifak sistemi denilen bir yapının zorunlu oluşumuna tanık olunmuştur. Bu yapıda, bir yanda, İngiltere-Fransa-Rusya-Japonya, diğer yanda (daha sonra değişikliğe uğrayacaktır) Almanya-İtalya-Avusturya-Macaristan İmparatorluğu-Osmanlı İmparatorluğu yer alacaktır. Hiçbir blok üyesinin uzun dönemli bir savaşı tasarlamadığı bir atmosferde zincirleme olaylar, 'prestij politikalarını' dış politikalarında hayati önemde gören devlet yaklaşım ve uygulamalarıyla birleştiğinde bir 'dünya savaşı' kaçınılmaz olmuştu. 1. D. S. öncesi yaşanan gelişmeleri çözümleyen İngiliz yöneticileri, savaşın en

büyük suçlusu olarak Almanya'yı değil, katı ittifak sistemini görmüşlerdi. Bu sebeple, savaş sonrası Almanya'ya karşı güvenlik arayan Fransa'nın bu yöndeki teklifi reddedilmişti. Ancak bu kez, Versay ile büyük baskı altına alınan bir Almanya, emperyalist hedeflerini gerçekleştirememiş bir İtalya, Pasifik'te kendi hayat sahasını çizmeye çalışan bir Japonya'nın varlığı ve bütün bunların üstüne etkisini dünyanın her yerinde hissettiren 1930 ekonomik buhranı sonucu devletlerin ekonomik milliyetçiliğe yönelmeleri 2. D. S.'na yol açan yeni oluşumların yolunu açmıştır. Artık uluslararası sistemde bir yanda, statükocu devletler, diğer yanda revizyonist devletler olarak nitelenen iki blok yavaş yavaş belirginleşmeye başlamıştır. Statükocu devletler, İngiltere-Fransa-Rusya-ABD, revizyonist devletler, Almanya-İtalya-Japonya. Sonuç: 2. D. S.

C. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA GİDEN SÜREÇTE KÜRESEL ÖLÇEKTE AKTÖR-DEVLET DAVRANIŞLARI

10. Yüzyıldan itibaren Avrupa yarımadasında başlayan, 15. ve 16. yüzyıllardaki Rönesans-Reform hareketleriyle hızlanan gelişmeler; 18.-19. yüzyıllarda bilimsel alanlarda yaşanan yeniliklerin-baş döndürücü icatların ekonomik alanlara uygulanmasıyla kazanılan başarılarla, siyasal ve toplumsal çerçevede büyük dönüşümlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (McNeill, 1963; Hobsbawm, Ekim 1998). 19. yüzyılın ikinci yarısında yeni teknolojilerin uygulandığı geleneksel üretim alanlarında, ekonomik ve siyasal yapıları sarsan büyük bir üretim patlaması meydana gelmiştir. 'Endüstri Devrimi' olarak nitelenen bu dönemde, Avrupa yarımadasında bulunan ülkeler tarafından yürütülen sömürge faaliyetleri boyut değiştirmiş, merkez ülke ile sömürge ülkeler arasında bağımlı siyasal nitelikli ilişki ve örgütlenme tarzının ortaya çıkardığı 'emperyalizm' olgusu öne çıkmıştır (McNeill, 1963; Hobsbawm, Ağustos 1998). 'Emperyalizm' olgusunun öne çıkmasında en önemli itici güç Max Weber'in de işaret ettiği 'ekonomik etmenler'dir (Weber, 1996).

19. Yüzyılda liderliğini İngiltere'nin yaptığı, Fransa, Belçika ve Hollanda'nın da içinde bulunduğu Batı Avrupa ulusları, dünyanın bir çok bölgesinde hegemonik bir etki kurmuşlardı. Bu durum, endüstri toplumunun ortaya çıkışıyla yaşanan büyük üretim gücünden kaynaklanmıştı. Bir anlamda burjuvazi, sınırlarını ve niteliklerini kendi tanımladığı bir dünya yaratmayı arzuluyordu (Hobsbawm, Aralık 1998). Özellikle 1870 sonrası (Endüstri devriminin ikinci aşaması) fabrikalara dayanan üretim tarzı, küçük üreticileri tamamen ortadan kaldırdığı gibi, üretim maliyetlerini de büyük oranda düşürerek, Batı Avrupalı üreticilerin

içte üretilen bu ucuz malları bütün dünyaya pazarlama olanağını vermiştir. Aynı zamanda, pazara yönelik tarımsal üretim ve madencilik alanlarında Doğu Avrupa, Latin Amerika, Afrika ve Asya gibi ülkelerden fabrikaların hammadde ihtiyaçları sağlanırken, işçilerin de beslenme ihtiyaçları karşılanıyordu. Böylece her birimin diğerine bağımlı olduğu ve Avrupa'nın merkezde bulunduğu global bir ekonomi ortaya çıktı. Avrupa'nın ucuz tekstil ürünleri, demiryolları, baskı teknikleri ve diğer yeni icat edilmiş makinelerle eski kültürlerin yüzlerce yıllık dinsel değerlerine, sosyal modellerine ve siyasi kurumlarına batılı bir meydan okuma ortaya koydu. Bu şok dünya çapında insan topluluklarının bağlarını zayıflatmış ve sonrasında çözmüş, yüzyılımızın sosyal ve askeri karmaşalarını, yeniden oluşları davet etmiş ve beslemiştir. Avrupa'nın global hegemonyası, ekonomik olarak daha verimli bir sosyal sistem ve endüstri devriminin ürünü olan ulaşım tarzına dayanmaktadır. Başlangıçtaki buhar makinesinin yerini daha sonra petrol ürünleriyle çalışan içten patlamalı motorlar almıştır. İngiliz Donanması, 1913 yılında deniz savaş araçlarında enerji kaynağı olarak, 'kömür' yerine 'petrol' kullanma kararı almıştır (Yergin, 1999). Bu durum Avrupa ülkeleri için yeni bir mücadele alanı ortaya çıkarmıştır. Çünkü, Romanya hariç diğer Batılı ülkeler petrol hammaddesine sahip olmamaları onları petrol kaynaklarına sahip ülkelerle yakın ilişki kurmaya itti. Önce buharlı gemilerin daha sonra da dizel motorlu gemilerin devreye girmesiyle ulaşım-daşımacılıkta yaşanan bu devrim, Süveyş kanalı, Panama kanalı gibi ulaşım yollarını kısaltarak okyanuslar arasındaki uzak mesafelerin çok daha çabuk kat edilmesine olanak tanıyan gelişmelerle yeni bir boyut kazanmıştır. Haberleşme alanında sağlanan gelişmeler endüstrileşmiş askeri teknolojiyle birleştiğinde Avrupa'nın dünya hakimiyeti yolunda büyük aşama kaydedilmiştir. Demiryolu, buharlı gemiyi takiben otomobil, traktör ve uçak gibi yeni araçların icadı Avrupalıların gücünü dünyanın diğer bölgelerine de taşımış, hatta o güne kadar Batılıların hiç tehdit oluşturmadıkları yerlere kadar ulaşmışlardır. İngiltere'nin gelişmiş endüstriyel teknolojisine dayanarak bir Asya devleti olan Çin'e karşı 1839-1842 yılları arasında yürüttüğü 'Afyon savaşı', bir Doğu Asya imparatorluğunun kendisini savunmaktaki yetersizliğini ortaya koyduğu gibi, yeryüzünün diğer bölgelerinde de Avrupa hakimiyeti döneminin sınırlarını çizmektedir (Hobsbawm, Aralık 1998; McNeill, 1963). Sınırların çizildiği bu süreç boyunca, Kıta Avrupası'nda kademeli olarak siyasal atomizasyon ortadan kaldırılıp merkezi siyasal yapılar kurulurken,

Batı dışı dünyadaki merkezi siyasal yapılar da çözülme sürecine girmişlerdir (Toynbee, 1985, 1963).

Yukarıda ana hatlarıyla ortaya koymuş olduğumuz teknolojik alanda yaşanan tüm bu gelişmeler, ulus-devlet temeline dayanan 'egemen' niteliğiyle belirginleşen yeni bir siyasal yapılanma modeli ortaya koymuştur. Bir anlamda ulus-devlet temeline dayanan siyasal birimler inşa edilmiştir (Hobsbawm, Aralık 1998). 1914 yılında büyük güçler olarak nitelenebilecek bu tarz yapılanmaya sahip devletler, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rus İmparatorluğudur. Büyük güçler olarak adlandırılan bu devletler, daha güçlü bir komşusunun acil çıkarlarına doğrudan bağlı olmadan, nispi olarak bağımsız dış politika yürütme gücüne sahiptirler. Bu politikalarını silahlı kuvvetleriyle de destekleyebilmektedirler (Lee, 1989). Örneğin, dönemin Çin yönetiminin Afyon ticaretini yasaklaması üzerine İngiltere Çin'e söz konusu yasağı kaldırması için büyük baskı uygulamış ancak, sonuç alamamıştır. 'Afyon savaşı' adı verilen ve Çin'in yenilgisiyle sonuçlanan savaş sonrasında İngiliz şirketleri faaliyetlerini daha da yoğunlaştırarak devam etmişlerdir. Kısaca, monarkın zenginliğinin de kaynağı olan burjuvazinin yolu tıkandığında askeri kuvvet kullanılarak engeller ortadan kaldırılmaktadır (Toynbee, 1991).

19. Yüzyıl, Avrupa merkezli uluslararası sistemin olağandışı bir şekilde yaşadığı uzun bir barış dönemidir. İngiltere'nin başını çektiği büyük güçler, genellikle uluslararası düzendeki dengesizlikleri önlemek için uyum içinde çalışmışlardır. Ortaya çıkan sorunların büyük çoğunluğu iç siyasal sistemdeki yeni oluşumlardan ve endüstrileşmenin getirdiği büyük ekonomik dönüşümlerden kaynaklanmaktadır. Örneğin, Prusya Şansölyesi Otto von Bismarck zayıf Alman Konfederasyonu'nu ortadan kaldırarak, 1871 yılında Prusya'nın liderliğinde birleşik ve askeri olarak güçlü bir Alman İmparatorluğu kurmuştur. Alman dönüşümüne benzer bir gelişme de İtalya'nın Piyemonte liderliğinde birleşik bir siyasal aktör olarak Avrupa sistemine dahil olmasıdır. Her iki olayda da Avrupa sistemi, deniz aşırı imparatorluklardan elde edilen kazanımlarla yatıştırılan milliyetçi duyguların kolaylaştırmasıyla söz konusu değişiklikleri ve gelişmeleri benimsemiş görüldü. Ancak bu iki gelişmeden özellikle Almanya'nın birliğini sağlamasının doğuracağı sonuçların görülmesi için çok fazla zaman geçmeyecektir. Doğu Avrupa ise, Habsburg ve Romanoflar gibi monarşiler ile kapitalist bir toplum ve ekonomik kalkınma ve endüstrileşmeye dönük gelişmeler açısından Batı Avrupa

ülkelerine göre çok daha az ilerleme kaydetmişlerdir (Lee, 1989).

1914 yılında Avrupa güç dengesi (Avrupa devletleri arası sistem) sistemi bozuldu. Var olan sistem barışı korumakta yetersiz kalmış, başarısız olmuştu. Beklenmedik bir hızla birkaç gün içinde Avrupa devletlerinin karşılıklı savaş ilanlarıyla büyük güçler kendilerini savaş içinde bulmuşlardı. ABD'nin en önemli eski Dışişleri Bakanlarından Henry Kissinger (1998), bu sürecin en kırılgan noktasına dair şu tespiti yapmaktadır: *'Bu kıyamet günü süreci, casus belli'yi etkili bir şekilde politik kontrolden çıkardı. Her kriz, seferberlik kararı şeklinde, bir savaşa doğru hızlanma mekanizması taşıyordu ve her savaşın genel bir savaş olacağı da kesindi'*. Avrupa merkezli bir savaş olmasına karşın, daha önceki savaşlarla kıyaslanmayacak derecede yaygınlık kazanması, o güne kadar endüstri ürünlerinin kullanılmadığı derecede teknoloji yoğun olması, çok büyük tahribata yol açması sebebiyle yürütülen mücadeleye Dünya Savaşı (Birinci) adı verilmiştir. Bu savaşta büyük güçler, özellikle de Fransa ve Almanya o güne kadar işitilmemiş büyüklükte askeri güçlerini harekete geçirmek için bütün içsel kaynaklarını seferber etmişlerdir. Avrupa ekonomileri, bir anlamda topyekün savaş ekonomilerine dönüşmüşlerdi. Fabrikalar savaş meydanlarına sürekli silah ve cephane akışını sağlamak çabası içindeydiler. Ancak, yeni endüstriyel ürünlerin kullanılmasıyla yapılan ve dört yıl süren bu savaş, büyük güçlerden üçü'nün çöküşüne yol açtı. 1917 devrimiyle Rusya rejim değişikliğine uğramış, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu ise yenilmişlerdir. Galip devletlerden İngiltere, Fransa ve İtalya ise sosyal çözülmenin eşiğindeydiler. Hatta savaşa katılmayan ülkeler bile büyük zorluklar içinde bulunuyorlardı (Knutsen, 1992).

1. D. S.'nin çıkmasının en önemli sebebi, Avrupa devlet sistemi ile Batı Avrupa'nın global hegemonyası arasında bir uyumsuzluk vardı. Üç merkezi güç (Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu), var olan hegemonik yapının tam katılımcıları değildi, yani güçleri oranında sistemde temsil edilmiyorlardı. Global hegemonik yapının yeniden düzenlenmesi yönünde büyük bir rekabet vardı (Lee, 1989). Henry Kissinger (1998) Alman İmparatoru'nun bu arzusunu şu cümlelerle ortaya koymaktadır: *'(...) Kayzer'in en çok istediği şey, Almanya'nın öneminin ve hepsinden önemlisi gücünün, uluslararası alanda tanınması idi'*. Alman lideri Kayzer II. Wilhelm, Almanya'nın bu arzusunu özellikle Otto von Bismarck'ın Şansölyelikten ayrılmasından

sonra çok daha açık bir şekilde ifade etmeye başlamıştır. Kissinger (1998), İmparator ve Şansölye arasındaki Almanya'nın uluslar arası politika alanına yansıtmak istedikleri görüntü arasındaki farkı şu şekilde ortaya koymaktadır: '(...) Bismarck'ın yerine gelenler, onun gösterdiği ılımlılığı bırakarak gittikçe artan bir şekilde acı kuvvete dayanır oldular. (...) Bismarck Alman gücünün açıkça ortaya konmasını önlemek için çok çaba harcamıştır'. Sistemde yeni bir düzenlemeye gidilmedikçe, yeryüzünün çok geniş bir bölümünde siyasal olarak kontrol kurulmadıkça söz konusu devletler ikinci sınıf devlet/güç olmaktan kurtulamayacaklardı. Ancak birçoklarının beklentilerine karşın, 1918 yılında Almanya'nın yenilmesi, Avusturya ve Osmanlı imparatorluklarının çözülmesi uluslararası sisteme istikrar getirmedir. 1919-1920 yıllarında yapılan Paris Konferansları'nda imzalanan çeşitli antlaşmalarla dengeli bir uluslararası yapı kurulmaya çalışılmış, ancak bu antlaşmalar kapitalist ve emperyalist rekabetleri azaltacak yerde, yeni bir savaşın tohumlarını ekmıştır (Churchill, 1948).

Rusya'da 1917 yılında meydana gelen devrim Romanof hanedanlığının hakimiyetine son vermiştir. Bu hanedanlığın üyeleri, ülkeyi liberalleştirmeyi ümit etmişler ve aynı zamanda savaşa devam etmişlerdir. Çünkü ABD'nin de katıldığı bu savaşı otokrasiye karşı demokrasi için yapılan bir savaş olarak görüyorlardı. Ancak Kasım 1917 sonrası Bolşevikler tarafından 1. D. S., burjuva ekonomisi ve onun kurduğu uluslararası sistemde yapılan emperyalist savaş olarak nitelenmiş ve kapitalist bloğa dahil olunmamıştır. Bu ise sistemin anahtar unsurlarından birisinin dışta kalması sonucunu doğurmuştur. Sovyet Rusya, tedricen kapitalist Batı ile ilişkilerini normalleştirmesine karşın, uluslararası ilişkilerdeki rolü savaş öncesi konumuna dönmemiştir. Savaş sonrası Avrupa'nın zayıflamasının ikinci sebebi, savaşın Avrupa'nın insan ve zenginlik kaynaklarını başka toplum ve ekonomilerin zenginlik ve verimlilik kapasitesine eklemesidir. Bu devlet, Latin Amerika ve Asya'nın bazı bölgelerinde de etkisi olan ABD'dir. Ancak ABD, savaş sonrası düzenlemelerine katılmamış, tekrar yalnızcılık politikasına geri dönmüştür. Bu nedenle dünya, büyük kayıpların doğurduğu ekonomik zorluklara rağmen İngiltere ve Fransa'nın dizayn ettiği bir görüntüye sahiptir.

1918-1939 arası yaklaşık yirmi yıllık dönem, devam etmekte olan dünya hakimiyet mücadelesinde geçici bir sakinlik dönemi sağladı. Bu çok fazla sürmeyecekti. Çünkü, Almanya yenilginin intikamını almaya kararlıydı. Almanya, nüfusunun büyüklüğü, Avrupa'daki merkezi konumu

ve ekonomik gücü sebebiyle bir sorun olarak kalmaya devam etti. Galibiyet, İngiltere ve Fransa'nın gücüne güç katmadı. Tam tersine barışçı çözüm bu devletler tarafından daha önceki Alman sömürgeleri ve Osmanlı topraklarını devralarak yeni global sorumluluklar yüklenmelerine sebep olmuştur. Ancak toprakları genişlemesine karşın, kaynakları aynı oranda artmamıştır (Lee, 1989).

İngiltere ve Fransa'nın artan yükümlülüklerine oranla nispi olarak azalan gelir kaynaklarının yanında, 1. D. S. sonrası statüko politikası izleyen bu devletler için en önemli hedef, Almanya'nın bir daha çatışmaya yol açmayacak şekilde sistem içinde tutulmasıdır. Uzun dönemde Alman gücü, birbirinden farklılaşan üç tarzda gerçekleştirilecek politikalarla frenlenebilecek ve sınırlanabilecektir. Birincisi, Almanya kendi aralarında minimum çatışma riski olan güçlü komşu devletlerle çevrelenebilir. İkincisi, Almanya kurulacak bir uluslarüstü örgütün üyesi haline gelirse. Üçüncüsü de, Almanya'nın kendi isteğiyle büyük güç olma talebinden vazgeçmesi. Almanya'nın sınırlanması amacıyla ortaya konan bu üç farklı politika seçeneği, Doğu Avrupa'da güçlü bir Rusya'nın bulunmaması, İngiltere'nin kıtasal askeri yükümlülüklerden kaçınması, uluslararası bir örgüt olarak kurulan Milletler Cemiyeti'nin ABD gibi güçlü bir devletin desteğinden bu devletin yalnızcılık politikasına geri dönmesiyle yoksun kalması ve Fransa'nın ittifaklar oluşturma politikasının başarısız olması sebebiyle gerçekleşme olanağı bulamamıştır. İngiltere ve Fransa'nın bu politikaları gerçekleştirememelerinin birçok sebebi vardır. Özellikle İngiltere'nin Avrupa'daki gücü global imparatorluğuna dayanmaktadır. Almanya'ya karşı yürütülen dört yıllık mücadele sömürgeler üzerindeki kontrolünün azalması sonucunu doğurmuştur. Bu sömürgelerin birçoğunda bağımsızlık taleplerini dile getiren milliyetçi hareketler ortaya çıkmıştır. Savaş öncesi büyük oranda İngiltere ve Fransa'nın elde tuttuğu pazarların savaş sırasında büyüyen Amerikan ekonomisinin etkisi altına girmeye başlaması ve komünist Rusya'nın yürüttüğü emperyalizm karşıtı propaganda bu devletlerin dünyada işgal ettikleri büyük güç statülerini erozyona uğratmıştır. İngiltere bazında ele alındığında, Commonwealth üyesi birçok sömürge ülkesi merkezle daha gevşek bir bağ kurmak için harekete geçmişlerdir. Bu sömürgeci ülkelere şunu göstermiştir: Avrupa'da ne tür gelişmeler meydana gelirse gelsin, Avrupa'nın global hegemonyasının sonu gelmektedir. Ancak bu devletlerin, emperyal vizyonlarını yeniden canlandırmak amacıyla harekete geçmelerinde hakimiyetlerinin derin tarihsel süreçlerin kaçınılmaz bir sonucu olduğuna

dair inançları etkili olmuştur. Bu inanç, Avrupa'nın dünya hegemonyasını sona erdirecek yeni bir çatışmanın tohumlarını ekmekten başka bir işe yaramamıştır (Lee, 1989; Carr, 1985, Kissinger, 1998).

1. D. S.'nin ortaya çıkarmış olduğu krizler, iç siyasal sistemlerinde meşruiyet zemini kazanmaya çalışan liderlere, Avrupa merkezli sistemin kırılan noktalarından faydalanmaları için sürekli bir davet niteliği oluşturmıştır. Birçok devlet adamı bu durumu çok iyi biliyordu. Özellikle İngilizler, 1. D. S.'nin çıkış sebeplerini araştırmışlar, çatışma noktalarını tanımlamışlar ve onları ortadan kaldırmaya çalışmışlardır. 1. D. S. öncesi İngiliz devlet adamlarının izlemiş olduğu bu dış politikaya 'yatıştırma politikası' (appeasement policy) adı verilmektedir. Bu politikalarının hareket noktası, 1. D. S. gibi kanlı bir savaşta imparatorluklarının ve medeniyetlerinin ayakta kalamayacaklarını bildiklerinden dolayı barışı korumak arzusu ve bilincinden kaynaklanmaktadır (Lee, 1989).

1. D. S. sonrası Avrupa devletleri revizyonist ve statükocu olmak üzere iki bloğa ayrılmıştı. Statükocu devletler; İngiltere ve Fransa ile Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa'da bulunan, savaştan elde ettikleri kazanımları korumak amacıyla hareket eden bazı küçük devletler; Revizyonist devletler, Almanya, İtalya, Japonya başta olmak üzere savaş sonu düzenlemelerinden rahatsız olan küçük devletlerdir.

Revizyonist devletlerden İtalya, 1918 yılında kazanan tarafta olmasına rağmen, barış görüşmelerinde İngiltere ve Fransa'nın kendi aralarında toprak kazanımına dönük gizli anlaşmaları sonucunda arzu ettiği bölgeleri ele geçirememenin verdiği aldatılmışlık duygusu içerisindeydi. Savaş, aynı zamanda sosyal gerilimleri de arttırmıştı. Büyük bir savaştan galibiyetle çıkan İtalya, grevler, enflasyon ve siyasal istikrarsızlık ortamındaydı. Bu ortam kendi liderini çıkarmakta çok gecikmedi. Bu lider, eski bir sosyalist, yenilikçi bir demagog, sınıf savaşının ortaya çıkardığı orta sınıf korkularını, İtalya'nın dünya güçleri arasındaki ikinci sınıf statüsünden duyulan kırgınlıkları yeni bir tip rejime kanallı ede bilen, faşist Benito Mussolini idi. İtalyan toplumunun, farklı toplumsal katmanların beklentilerini çok iyi tespit eden ve söylemlerinde her yönüyle büyük İtalya özlemine yanıt verecek ifadeleri öne çıkaran Mussolini, 1922 yılında iktidarı ele geçirmiş, Müttefik operasyonları neticesinde düşürüldüğü 1943 yılına kadar ki uygulamalarıyla mutlak iktidarını pekiştirmiştir. Bu yöndeki uygulamalarına örnek olarak, siyasi rakiplerini yasa dışı ilan etmesi, serbest ticaret odalarını (birliklerini) ve

organize olmuş kitle partilerinin toplantılarını-gösterilerini baskı altına alması, faşist devrimi her yönüyle öven propagandaların yoğunlaştırılması verilebilir (Lee, 1989; Armaoğlu, 1989; Cassels, 1996, Ataöv, 1985).

Dış politikada Mussolini'nin savaşçı söylemleri bir anda eyleme dönüşmemiştir. Fakat 1935 yılında Afrika sömürge imparatorluğunun kurulmasının bir basamak taşı olarak sunulan ve bu niteliğiyle ülke içinde büyük bir coşkunlukla desteklenen Habeşistan'ın işgali gerçekleştirilmiştir. Bu işgal hareketi dışarıda çok az bir muhalefetle karşılaşmıştır. Milletler Cemiyeti (MC) savaşı kınamış, ancak etkili bir ekonomik yaptırım uygulayamamıştır. İngiltere ve Fransa, Mussolini'nin yayılmacı emellerini açığa vuran bu işgal hareketinden hoşlanmadıklarını ifade etmişler ancak, İtalya'yı Almanya'nın tarafına yönlendirmemek ve böylece Avrupa barışını sürdürmeyi daha da zorlaştırmamak amacıyla MC çerçevesini aşan bir girişimde bulunmamışlardır. Ancak Etiyopya'nın işgali girişimi, 1922 yılından 1935 yılına kadar gerçekleştirilen askeri hazırlıklar güçsüz bir Afrika ülkesinde bile büyük oranda yetersiz kalmış ve ekonomik zorlukların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Çünkü Etiyopya savaşı, Mussolini'nin ifade ettiği kazançları getirmediği gibi çok büyük maliyetler ortaya koymuştur. Garnizonlar ve büyük yerleşim yerleri dışında İtalyan ordusu, Etiyopya topraklarını ve nüfusunu kontrol altına alamamıştır. Bu sonuç, İtalya'nın bu tür dış politika girişimlerinde gücünün sınırlarını göstermesi açısından hem içerde hem de dışarıda önemli bir gösterge olarak kabul edilmiştir (Carr, 1985; Ataöv, 1985).

Ancak İngiltere ve Fransa'nın Alman-İtalyan birlikteliğini engellemeye dönük tüm çabalarına karşın Avrupa'daki gelişmeler, söz konusu devletlerin içsel yapıları ve dış politikalarının revizyonist niteliği birçok noktada beraberliği kaçınılmaz kılıyordu. Nitekim, 1936 yılında Mussolini, Hitler gibi Franco'nun tarafında İspanya sivil savaşına müdahale etmiştir. Böyle bir müdahaleden Mussolini'nin beklentisi, Akdeniz'deki İtalyan çıkarlarını arttırmak ve faşizmi tehdit edebilecek solcu bir hükümeti görevden uzaklaştırmaktır. Rejimine içerden ve dışardan yönelebilecek tehlikeleri bertaraf ederek güçlendirme çabasında olan Mussolini, aynı zamanda Avrupa'nın yeniden düzenlenmesinin ele alınacağı zamana karşı da duyarlıydı. Bu amaçla Kasım 1936 yılında ortak bir anti-batı söylemi için 'Roma-Berlin' eksenini kavramını geliştirdi. Bu iki diktatör arasındaki ilişkileri ılımlaştırmıştı. Mussolini konuşmalarında gittikçe yoğun bir şekilde, Akdeniz'in İtalya için bir hapishane olduğunu, Atlantik Okyanusu veya Hind Okyanusu'na doğru genişleme ihtiyacını

dile getiriyordu. Bu arada Avrupa'daki konumunu güçlendirebilmek için İtalyan yarımadasına yakın Balkan topraklarını ilhak etmeye çalışıyordu. Mussolini'nin bu arzuları yüzünden İngiltere ve Fransa ile birlikte hareket etme olanağı yoktu. Tek bir seçeneği vardı: Almanya ile ittifak kurmak. Sonuç olarak Mayıs 1939'da Berlin'de İtalya ve Almanya arasında 'Çelik Pakt' imzalandı. Her iki ülke, savaş durumunda birbirlerine yardım etmek ve karşılıklı işbirliğinde bulunmak konularında anlaşmışlardır. Ancak Mussolini, bu tür bir ittifakın verdiği güçle bir dünya savaşı çıkarmayı istemiyordu. O faşist partisinden ve kendisinden fazla krala bağlılık duyan generallerinden muhalefetle karşılaştı. Çünkü, generaller İtalya'nın birleşik İngiliz ve Fransız silahlı kuvvetlerine denk olmadığını anlamışlardı. Mussolini de, onların haklı olduğunu kabul ediyordu. Nisan 1939 yılında güçsüz Arnavutluğun işgalinde bütün komuta düzeyinde yaşanan yetersizlikler bunu açıkça ortaya koymuştur. Sonuç olarak Arnavutluk, hiçbir şekilde tam olarak denetim altına alınamamıştır (Lee, 1989; Carr, 1985; Wolf, 1956).

İki savaş arası dönemde Japonya'nın izlemiş olduğu dış politika birçok bakımdan İtalya'nın dış politikasıyla benzeşmektedir. Japonya 1. D. S.'nda İngiltere ve Fransa ile müttefik olmasına rağmen, savaş sonrası beklediği ayrıcalıkları elde edememişti. Bu ülke, Doğu Asya bölgesinde kendi etki sahasını kurmak istiyordu. Yıllık % 5 daha fazla artan kalabalık nüfusunun doğurduğu baskı, tarım ve manifaktürel alandaki üretimlerde depresyonların etkisi altında meydana gelen çöküş, biraz daha aşırı boyutlarda olsa da Japonya İtalya'nın aynası gibiydi. Japon liderleri, aynen İtalyan liderleri gibi var olan sorunlarına tek çözüm yolunun 'emperyalizm' olduğuna karar verdiler. Japonya, 1894 yılında Çin'le yaptığı savaşı kazanmış, Asya dışından gelen bir gücün kıtanın içlerine doğru ilerlemesine olanak tanıyan son derece stratejik bir bölge olan Kore yarımadasını ele geçirmiş ve 1910 yılında ilhak etmişti. 1904-1905 Japon-Rus savaşını kazanması, Asya'da Japon ilerlemesi karşısında durabilecek en büyük kara ordusunu da ortadan kaldırmıştır. Bu dönemde, Japonya'nın bölgesel emperyalist tasarımlarına engel olabilecek güçler şunlardır: Hindistan üzerinde hakimiyet kuran ve Asya'nın kuzey-kuzey doğusundan bu bölgeye yönelebilecek her türlü tehdide çok duyarlı olan ve Çin'le çok karlı bir ticari ilişki yürüten İngiltere. Hindi-Çini bölgesinde hakimiyet kurmaya çalışan Fransa. 1898 yılında İspanyol donanmasını yenilgiye uğrattıktan sonra bölgede sömürgeler kazanan ve aktif bir ticaret politikası takip eden ABD. Bu sebeplerden dolayı Çin üzerinde tek bir

gücün hakimiyet kurması diğerleri açısından çok büyük tehlike içermektedir. Çünkü, bu dönemde ortaya çıkan en önemli olgulardan birisi, gelişmiş endüstriyel kapasiteye sahip olan ulusların 'pazar' arayışlarıdır. Çin, sahip olduğu büyük nüfus ve hammadde kaynaklarıyla büyük bir ticari potansiyele sahiptir. Çin bu özellikleriyle gerek hammadde yoksunu Japonya'nın bu yöndeki açığını kapadığı gibi, endüstriyel ürünlerini de satabileceği yakın pazar durumundadır. Japon yayılmasına Avrupa ülkeleri tarafından pek fazla ilgi gösterilmemişti. Çünkü, Avrupalı güçlerin Rusya'nın yenilgisinden sonra bu bölgede Japon emperyalizmini çıkmaza sokacak bir gücü bulunmamaktadır. Nitekim 1931 yılında Japonya Çin'in Mançurya bölgesini ele geçirdiği zaman MC, sadece kınamakla yetinmiş, herhangi bir şekilde harekete geçmemiştir. Japonya, MC'den çekilmiş, işgal ettiği bölgede Mançuko adında bir kukla devlet kurmuştur. Avrupa merkezli uluslararası ilişkiler sistemi, Japonya'nın Çin'de giriştiği eylemleri önleyememiştir. Avrupalıların saldırıyı durduramamasının yanında, Çin de saldırgan komşusunu geri püskürtememiştir. İmparatorluğun düşüşe geçmesinden bir yüzyıl sonra hala yaşanmakta olan içsel çatışmalar ve köylü ayaklanmaları Batılı kapitalist ekonomilerin nüfuzuyla da birleşince geleneksel Çin toplumunu tahrip etmiş ve askeri gücünü erozyona uğratmıştır. 1937'den sonra Japonya'nın Çin'e karşı yürüttüğü savaş, tam bir çıkmaza-bataklığa dönüşmüştür. Japonya'nın 1939'larda Çin sorununa bir çözüm bulmak için harekete geçmesine rağmen, 1. D. S. başladığında bu savaş devam etmekteydi. Bu niteliğiyle yürütülen savaştan Japonya, ne vazgeçebilmiş ne de nihai zafere ulaşabilmiştir. Çünkü Çin'e ABD'nin önemli ekonomik ve askeri yardımları söz konusudur. Japonya'nın bu savaşı kazanabilmesi ABD'nin Pasifik'teki kolunun kesilmesiyle mümkündür. 7 Aralık 1941 tarihinde ABD'nin Pasifik'teki en önemli deniz üssü konumunda bulunan Pearl Harbor'a yönelik büyük Japon hava saldırısının en önemli stratejik hedefinin, bu kolun kesilmesinin başlangıç operasyonu olmasıdır (Lee, 1989; Hart, 1999).

Çelik Pakt'ın iki üyesi olan İtalya ve Japonya'nın izlemiş oldukları yayılcı ve saldırgan dış politikaların tek başına büyük bir savaşa yol açması imkânsız gibidir. Çünkü, giriştikleri dış politika kararları daha çok bölgesel ölçekli ya da uygulanan ekonomik milliyetçi politikaların doğurduğu sorunların (hammadde elde edilmesi ve pazar sorunlarının) aşılması amacıyla girişilen eylemler niteliğindedir. Ancak, Adolf Hitler 1933-1939 arası giriştiği politikalarla hedefinin Versay'm

Almanya'nın üzerine koymuş olduğu sınırlamaları kaldırmak olduğu yönünde bir imaj oluşturmuş, bu amaçla giriştiği Ren bölgesine asker sokulması, sürekli ordu oluşturulması, Anschluss, Çekoslovakya'nın Südet bölgesinin ilhaki ve sonra parçalanması vb. gibi uygulamalara gelebilecek dış tepkileri azaltmıştır. Hitler'in iktidara gelmeden önce yazmış olduğu 'Kavgam' başlıklı kitabında Komünizmi mücadele edilmesi gereken bir düşman olarak ilan etmesi de, Batı Avrupa ülkelerinin tepkilerinin yumuşamasında etkili olmuştur. Tüm bu girişimler Hitler'in Almanya'nın merkezde olduğu bir dünya hakimiyeti kurma düşüncesinde olduğunun belirtileri olarak görülmemiş, İngiliz başbakanı Chamberlain'in şahsiyle özdeşleşen 'yatıştırma' siyasetiyle yetinilmiştir. Batılılar onu, yayılmacı fakat sınırlı amaçları olan bir Alman milliyetçisi olarak görmüşlerdir. Ancak, Nazilerin amaçları, tüm Almanları birleşik, bağımsız ve egemen bir Almanya içinde bir araya getirmeyi düşünen sıradan bir Alman milliyetçisinin amaçlarından farklıdır. Almanya'nın savaş öncesi sömürgelerini de elde ederek yeniden restorasyonu Führer'in iştahını kapatmayacaktır. Hitler'in şu ifadeleri bunu açıkça ortaya koymaktadır: "Almanya ya bir dünya gücü olacak ya da Almanya olmayacaktır". Bu sebeple Hitler'in komşu ülkelerle, İngiltere ve Fransa ile yürüttüğü bütün müzakereler taktik ve Aryan ırkının dünya hakimiyetine doğru atılmış birer adımdır (Lee, 1989; Hitler, 1989).

Adolf Hitler, daha ileri yaştaki seçkinlerin yerini alan ve 1. D. S. sonrası siyasal gücü ele geçiren Avrupalı alt-sınıf insan (erkek) gurubunun bir simgesidir. Hitler de, savaş sonrası merkezi Avrupa'nın kaos ortamında destek kazanan Yahudi karşıtı ve aşırı milliyetçi birçok otoriter liderden birisidir. Dünya kapitalizminin o güne kadar karşılaştığı en büyük kriz olan 1929-1930 ekonomik çöküş dönemi, söz konusu kişilere iktidarı ele geçirmelerinin yolunu açmıştır. Ekonomik çöküş, demokratik yönetimlerin birer birer faşist yönetimlere dönüşmesine yol açmıştır. Almanya'da da çok yoğun bir şekilde hissedilen ekonomik kriz, dokuz ayı hapiste geçen on yıllık bir siyasi hayata sahip Adolf Hitler'in de birçok dersler çıkardığı bir siyasal atmosfere ortam hazırlamıştır. Hitler'in iktidar yürüyüşünde Almanya'nın örnek demokratik kurumları ve Alman toplumunda yaşanan çok sayıda bölünme önemli rol oynamıştır. Çok disiplinli fanatik parti üyeleri onun en önemli gücünü oluşturuyordu. Topluluk ve ırki dayanışmayla Almanya'nın eski büyüklüğünü yeniden kurmayı vurgulayan belirsiz kavramlarla özel çıkarları ve sınıf çatışmasını ortadan kaldırmaya çalıştı. Seçimlerden bir bıkkınlık duyulan siyasal

sistemde yürütülen sürekli bir kampanya ile Hitler, komünizm konusunda duyulan bir orta-sınıf endişelerinden ve sendikaların güçlenmelerinden endişelenen fabrika sahiplerinin korkularından faydalandı. Kısaca, tüm toplumsal katmanların beklentilerine göre bir söylem geliştiren Hitler kurduğu Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi'ni sürekli yeniden büyük Almanya sloganı ile 1930 Eylülü'nde Marksist olmayan en büyük kitle partisi olma başarısına ulaştırdı. 1930'ların başında Alman Parlamentosu, global ekonomik krizin getirdiği sorunları çözmekte sorumluluklarını yerine getiremedi. Parti liderleri yeni hükümeti kurmayı başaramadıkları gibi, siyasal iktidar, 1. D. S. kahramanlarından General Paul von Hindenburg'un yönetiminde başkanlık diktatörlüğü görünümünde ülkenin muhafazakâr endüstriyel, bürokratik ve askeri elitlerinin ellerine teslim edilmiştir. Bu seçkinler, otoriter yönetimlerine popüler destek kazandıracak bir kişi arıyorlardı. Ocak 1933'de aradıkları kişinin Hitler olabileceğini düşündüler, bu ortamda Hitler de şansölye olarak hükümet başkanı olma fırsatını ele geçirdiğinden bu şansı kaçırmadı. Berlin'in siyasal ve ekonomik gücüne sahip kişileri Hitler'i kendi amaçları için iktidarda eğitebilmeyi ümit ettiler. Ancak o, ustalarından çok daha etkili manevralar yaparak 1934 yılında Hindenburg öldüğü zaman kendisini başkan yapmayı başardı. Alman toplumunun büyük kurumlarından karşısında yer alanları, birer birer ya rüşvetle satın aldı ya da sert bir şekilde denetim altında tuttu. Hitler yönetimi, büyük bir baskı altında tutulan toplumdan gelebilecek tepkileri önlemek amacıyla ekonomik iyileşmeyi sağlayacak politikaları öne çıkardı. Bu amaçla hızla tam istihdamı sağlayacak politikalara öncelik verildi. İkinci olarak, Almanya'nın bir kenara itilebilecek bir güç olmadığı inancı toplumda yerleştirilmeye çalışıldı. Hitler, konuşmalarında sık sık, Almanya'ya saygı duyulduğu sürece niyetlerinin uzlaşmacı olduğunu ileri sürdü. Gerçekten 1933'den 1938 yılına kadar Hitler'in uygulamış olduğu pek çok girişiminin Alman toplumunu inciten-rencide eden birçok Versay antlaşması hükmünün ortadan kaldırılmasına dönük olduğu görülür. Bu sebeple bu tür politikalar gerek Alman kamuoyunda gerekse dünya kamuoyunda büyük tepki doğurmadığı gibi çoğu zamanda anlayışla karşılanmıştır. Hitler de, özellikle kamuoyuna yönelik ifadelerinde ve diplomatik girişimlerinde, 'bütün insanlık tarihinin bir ırk mücadelesi' olduğuna dair inançlarını açıkça belli etmemiştir. Ancak bu tür inançları, 1925 yılında yazmış olduğu kavgam isimli kitabında bulunabilir. Yine 1928 yılında yazdığı, ancak yayınlamadığı bir eserinde, tarihin ırksal

yorumu ve Yahudilerin Alman ırkına en büyük tehdit oluşturduklarına ait düşüncelerin Hitler'in zihninde merkezi bir yer işgal ettiğini anlıyoruz. Fakat Hitler'in ifadeleri sıradan bir vatanseverin kullandıklarından farklı bir şey değildi. Şöyle ki, Almanlar ayakta kalmak için gerekli mücadelede başarısız olurlarsa, yaşamak hakkını da kaybedebileceklerdir. Irksal süreç ise, daha fazla toprak (territory) gerektirmektedir. Bu gereksinim 'Hayat sahası' (Lebensraum) politikasında ifadesini bulmuştur. Hitler'e göre bir halk, ya kendi kendisini ortaya koyacak, ilerleyecek, genişleyecek ya da yok olacaktır. Bir ulus tarihsel tecrübelerinin bir ürünü olduğundan dolayı, bütün uluslar ya da ırklar farklı karakteristiklere sahiptir. Fakat bunlar değişmez değildir, tarih boyunca halkın liderlerinin yönetimi altında gelişme gösterirler. Bir lider, kendi takipçilerini şekillendirir ve onları rekabetçi, yayılmacı irksal topluluğun birer üyesi haline dönüştürür. Bu liderin tarihsel görevidir. Kendisini bu misyonları üstlenmiş bir lider olarak gören Hitler, 1935 sonrası, yeniden büyük Almanya'yı kuracak ve Alman ırkına dünya hakimiyetini açacak politikaları uygulamaya başladı (Lee, 1989; Calvocoressi and Wint, 1972; Macridis, 1992; Kissinger, 1998).

D. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SÜRECİNDE DOĞU AVRUPA VE BALKAN YARIMADASINDA AKTÖR-DEVLET DAVRANIŞLARI

Şansölye olduktan çok kısa bir süre sonra Hitler, Versay Andlaşması ile Almanya üzerine konulmuş olan askeri sınırlamaları tanımadığını ilan etti ve yeniden silahlanma programını başlattı. 1935 yılında ülke çapında askerlik hizmetini başlattı. Bu girişimler Almanya'yı gücüne uygun davranacak ve müzakere yapabilecek bir pozisyona getirdi. Bu politikalar Hitler'in gücünü ve prestijini arttırdı. 1936 yılında Almanya Ren'in sol tarafında kalan ve askerden arındırılmış bölgeyi yeniden askerileştirdi. 1938 yılında, aynı ırktan olan ancak iki ayrı devlet halinde yaşayan Almanya ile Avusturya'nın birleşmesi için kullanılan Anschluss gerçekleştirildi. Her iki ülkede de büyük çoğunlukla sevinçle karşılanan bu olay, İngiltere ve Fransa tarafından protesto edilmesine karşın, Almanya'yı daha da tahrik edebileceğinden dolayı askeri bir müdahalede bulunmamışlardır. Çünkü her iki ülke kamuoylarında büyük çoğunluk, Almanların diğer Almanlarla birlikte yaşamasını önlemek için bir dünya savaşına girişmeyi istememişlerdir. Ancak Anschluss Avrupa'da bir başka Alman milliyetçiliği sorununun ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1918'de galip devletler, dağılan Habsburg İmparatorluğu'nun parçalarından

Çekoslovakya adını verdikleri yeni bir devlet kurmuşlardı. Bu yeni devlet üç unsuru bünyesinde barındırıyordu: Çekler, Slovaklar ve Almanlar. Etnik Alman yurttaşları genel nüfusun yüzde yirmisini oluşturuyorlardı ve bu nüfus Çek yönetiminden rahatsızdı. 1938'lerde 3.5 milyon civarındaki Alman nüfus büyük çoğunluğuyla Almanya ile bütünleşmek istiyordu. Berlin'den yönlendirilen söz konusu nüfusun taleplerinin yerini getirilmesine yönelik siyasal baskılar sonuç vermiş, Eylül 1938'de toplanan Münih Konferansı'nda İngiliz Başbakanı Chamberlain ve Fransız Başbakanı Daladier, Hitler'in taleplerine boyun eğmişler ve sonuçta kriz çözülmüştür. ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt, Hitler'in Münih Konferansında saldırgan bir tutum benimsemesinde, bu dönemde Alman hava kuvvetlerinin ulaştığı üstün teknik ve saldırı kapasitesine duyduğu aşırı güvenin etkili olduğunu düşünmektedir. Ona göre, Hitler Avrupa'daki herhangi bir şehri bombalayabileceğini, İngiltere ve Fransa'nın bu ülkeleri korumak için çok zayıf olduklarını düşünmektedir. Münih anlaşması sonrasında Çekoslovakya Südetler olarak anılan bölgedeki haklarını Almanya'ya devretti. Bu durum Çekoslovakya'nın geniş askeri savunma hattını tahrip etmesine karşın, barışın önündeki engellerden biri de kaldırılmış oldu. Ancak Münih anlaşması, Çekoslovakya'nın kalan topraklarındaki Slovakların artan otonomi talepleriyle ortaya çıkmasına sebep oldu. Bu şekilde çözülen Çekoslovakya bir süre sonra tamamen Alman denetimine girecektir (Lee, 1989; Calvocoressi and Wint, 1972; Armaoğlu, 1989, Kissinger, 1998; Andrew, 1995).

Hitler'in dünya hakimiyetine yönelik planlarını devreye sokabilmesinde, büyük devletlerin Almanya'ya yönelik izledikleri yatıştırma politikasının yanında Doğu Avrupa'da var olan güç boşluğu da etkili olmuştur. Münih düzenlemeleriyle parçalanmış Çekoslovakya, Doğu Avrupa'da bulunan on dört ülkeden birisidir. Bu devletlerin çoğunluğu 1919 sonrası yıkılmış Doğu Avrupa imparatorluklarının kalıntıları içinden çıkmıştır. Bu devletlerden dördünde Slav nüfus büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunlar, Çekoslovakya, Polonya, Yugoslavya ve Bulgaristan'dır. Söz konusu devletlerden kuzeyde; Finlandiya, Estonya, Litvanya, Letonya, güneyde; Yunanistan, Arnavutluk, Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan, Türkiye bulunmaktadır. Habsburg İmparatorluğu topraklarında ise Avusturya ve Macaristan devletleri kurulmuştur.

18. Yüzyılın sonlarında eski Polonya Krallığı Prusya, Avusturya ve

Rusya arasında bölünmüştü. Milliyetçiliğin baskı altında tutulduğu bir yüzyıldan fazla bir zaman sonra ülke 1918'de yeniden kuruldu. Doğu Avrupa'nın en büyük toprağına ve nüfusuna sahip devleti olmasına karşın Polonya'nın zayıflığı coğrafi konumundan ve topografyasından kaynaklanıyordu. Polonya, bağımsızlığını 1918'de müttefiklerin Almanya'yı mağlup etmelerine ve Rusya'da meydana gelen devrime borçluydular. Polonya'nın iki potansiyel dev (Almanya ve Rusya) arasında sıkışıp kalması; tabii savunma hatlarından yoksun ve geniş ovalardan (düzlüklerden) oluşması en büyük dezavantajıydı. Bunun yanında Polonya'nın etnik unsurlardan kaynaklanan sorunları da vardır. Ülke nüfusunun yarısı Polonyalıdır, diğer yarısı Ukraynalı, Yahudi ve Alman'dır. Aşırı Polonya milliyetçiliği ve yaygın Yahudi karşıtlığı bu etnik bölünmelerin aşarak devlete bağlılık duyulmasını engellemiştir. 1938 Münih düzenlemesinde, Almanya ve Macaristan daha büyük parçaları alırken, Çekoslovakya'nın Teschen bölgesini de Polonya almıştır. Ancak Kissinger (1998), Polonya'nın sahip olduğu bir geo-politik çıkmazı İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Balfour'un bir tespitiyle dayanarak şu şekilde ortaya koymaktadır:

(...) Almanya'yı çevrelemek için Fransa'nın, Almanya'yı iki cephede savaşmak zorunda bırakacak olan doğuda bir müttefike gereksinim vardı. Rusya bu rolü yapabilecek kuvvette tek ülke idi; fakat, Rusya ile Almanya'yı birbirinden ayıran Polonya dolayısıyla, Rusya yalnız Polonya'nın tarafsızlığını ilan ederek Almanya üzerine baskı yapabiliirdi; fakat, Polonya, Rusya'nın rolünü oynayamayacak kadar zayıftı'.

Balkanlar'ın bir başka sorunlu bölgesi, Güney Slavya bağlamında tarihsel kökeni Çekoslovakya'dan daha az olan Yugoslavya'dır. 1919'da Müttefikler tarafından Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı olarak tanınan bu devlet, bünyesinde Alman, Macar, Arnavutluk, Boşnak, Makedon vb. gibi birçok etnik unsuru da barındırmaktadır. Ortodoks Hristiyan, Katolik Hristiyan ve Müslümanların oluşturduğu dinsel bölünmeler kadar, hayat standartlarındaki çok büyük farklılıklar etnik farklılıkları daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Yugoslavya varlığını Habsburg ve Osmanlı İmparatorlukları'nın çözülmesine ve büyük güçlerin kararlarına borçludur. Bu devletler, Yugoslavya'nın ulusal birliğini devam etmesine taraftırlar. Dördüncü Slav devleti olan Bulgaristan, Yugoslavya'nın doğu komşusudur. 1908 yılında bağımsızlığını kazanan Bulgaristan, bütün sınır komşularıyla toprak uyuşmazlıkları bulunan ve kendisini bir anlamda düşman devletlerle çevrili bir adacık olarak görmektedir. Bulgaristan,

uzlaşmazlık içinde olduğu devletlerle olan ilişkilerini, ortak bir sınıra sahip olmasa da daha büyük bir Slav devleti olan Rusya ile tarihsel dostluk ilişkilerini ve bu devletten gelecek yardımı da göz önünde tutarak şekillendirmektedir (Lee, 1989; Wolf, 1956).

Bulgaristan'ın kuzey komşusu Romanya, 1878 yılında bağımsızlığına kavuşmuş; 1. D. S.'da İngiltere ve Fransa ile müttefik olmasının mükâfatını, Rusya'nın Besarabya bölgesini, Macaristan'dan Transilvanya ve Banat'ı, Bulgaristan'dan da 1913 yılında ele geçirmiş olduğu Güney Dobruca'yı elinde tutma hakkını koruyarak görmüştür. Romanya'nın komşu devlet topraklarından kopararak yapmış olduğu bu ilhaklar, söz konusu devletler tarafından düşman devlet olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Farklı ülke topraklarının ilhaki, etnik azınlıkların sayısının daha da artmasına yol açmış ve gelişmemiş bir tarım ekonomisine sahip Romanya'nın içsel sorunlarının daha da artmasına yol açmıştır. Romenler, kökenlerini eski Roma'ya kadar götüren ve Slav olmamalarının bilinciyle hareket eden bir ulusturlar. Romanya'nın daha sonra izleyeceği dış politika çizgisini anlayabilmek için önemli bir ipucudur (Lee, 1989; Wolf, 1956; Charles and Barbara Jelavich, 1965).

Macaristan da, Doğu Avrupa'da Slav kökenli olmayan karaya sıkışmış küçük bir ülkedir. İki savaş arası dönemde Batı karşıtı revizyonist ülkeler safında yer almıştır. Çünkü, Paris düzenlemelerinde Almanya'dan çok daha fazla toprak kaybetmiştir. Gerçekten de Trianon Antlaşması, yaklaşık olarak, Macar nüfusunun ve topraklarının yarısının elden çıkması sonucunu doğurmuştur. Daha önceki toprakların yeniden ele geçirilmesine yönelik çabalar, komşularıyla Macaristan arasında büyük bir anlaşmazlık konusu olmaya devam etmiştir. Bu sebeple revizyonist politika takip eden Macaristan 1933 yılında Hitler'in iktidara gelmesini memnuniyetle karşılamış ve 1939 yılında Anti-Komintern Paktı imzalamıştır (Lee, 1989).

Macaristan'ın siyasal hayatına baktığımızda birçok Doğu Avrupa devletiyle benzerliklerin varlığını görürüz. Tarımsal çıkarlar devlet ve ekonomik hayata hakimdirler. Parlamenter bir yapının varlığına rağmen, gerçek bir demokrasi yoktur. Kral naibi Amiral Miklos Horthy'nin gözetiminde gelip geçen bir dizi otoriter başbakan, büyük toprak sahiplerinin çıkarlarını yansıtmanın ötesinde bir şey yapmamışlardır. Yugoslavya I. Aleksander ve Romanya Carol gibi monarkların yönetiminde olmalarına karşın, asıl güç, ordunun ve toprak sahiplerinin elindeydi. Polonya'da ise Marshal Joseph Pilsudski'nin yönetiminde 1935

yılında ölümüne kadar süren bir askeri diktatörlük idaresi yaşamıştır. Ancak Çekoslovakya ve Finlandiya'da parlamenter demokrasiler gelişme imkânı bulabilmiştir (Lee, 1989; Carr, 1985).

İki savaş arası dönemde Doğu Avrupa'da kurulmuş bulunan otoriter rejimlerle 1. D. S.'nin Avrupa merkezinde patlak vermesi arasında önemli bağlantılar kurmak mümkündür. Birincisi, söz konusu devletler Nazi Almanyasının büyüyen askeri gücüne karşı koyabilecek durumda değildirler. Bir kısmı, özellikle Münih düzenlemeleri sonrasında benzer bir akıbete uğramamak için bunu denemişler ancak, başarılı olamamışlardır. İkinci olarak, insan, yiyecek ve hammadde kaynaklarıyla birlikte büyük bir çaba harcanmadan Almanların ellerine geçmişler veya dar görüşlü liderlerinin hırsları sebebiyle Almanların savaş çıkarma çabalarının bir parçası haline gelmişlerdir. Nihai olarak, Doğu Avrupa, 1941 yılında başlayacak Alman büyük saldırısının güzergâhı olacaktır (Lee, 1989).

İki savaş arası dönemde Doğu Avrupa'nın siyasal, ekonomik ve sosyal açıdan dışsal müdahalelere son derece açık bir durumda bulunuyordu. Aynı durum 1914 öncesi, birçok Doğu Avrupa ulusunun kaderini etkileyen Rusya için de geçerliydi. Birinci Dünya Savaşı Rus İmparatorluğu'nu tamamen dağıtmış, 1917'de gerçekleşen iki devrimle birlikte devlet çökmüştür. Bolşevik devrim, 1919 sonrası kendilerini Bolşevik olarak adlandıran komünistlerin üstünlüğünü en yüksek noktaya çıkaracak tahrip edici bir iç savaşın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu iç savaşta milyonlarca kişi öldürülmüş veya açlıktan ve fakirlikten ölmüştür. Çiftlikler ise tahrip edilmiştir. Komünistler güçlerini birleştirmelerine karşın, Çarlık Rusya tarafından daha önceki dönemde yönetilen batı eyaletlerini elde edebilmek için çok zayıftılar. Şartların bir gereği olarak Vladimir Lenin, emperyalizmden vazgeçtiğini ve dünya üzerinde sömürgeci güçlere karşı çıkan isyanları desteklediklerini ilan etti. Aynı zamanda komünistler, 1. D. S. öncesi tek komünist devlet olarak liderliğinin Rusya tarafından temsil edildiği dünya proleter devriminin birliğini ilan ettiler (Lee, 1989).

Doğu Avrupa'da kaybedilen topraklar bir yana Sovyetler Birliği, geçmiş dört yüz yıl boyunca Rus otokratları tarafından ele geçirilen geniş Asya topraklarının mirasçısı olmuşlardı. Toplam nüfus, yaklaşık olarak, 170 milyon civarındaydı. Bu nüfusun yarıdan biraz fazlasını Ruslar oluşturunuyordu. İkinci ve üçüncü büyük etnik gruplar Ukraynalılar ve Beyaz Ruslardır. Bu üç Slav grubunun oluşturduğu ve ülke halklarının

üçte ikisini oluşturan unsurların dışında, Türk, Fin-Urgic halkları, Litvanyalılar, Kafkasyalılar, Moğollar, İranlılar, Almanlar, Yahudiler ve birkaç başka etnik grup daha bulunmaktadır. Bu halkların çoğunluğu, etnik Ruslarla ortak bir kimliği paylaşmamakta ancak, kendilerini Sovyet unsurları olarak düşünmektedirler. Buna rağmen, bu unsurların ne Rus devletine ne de komünizme bağlılıklarına güvenilmektedir (Lee, 1989).

1924 yılında Lenin'in ölümünden sonra Josef Stalin iktidarı ele geçirdi. Güney Rusyalı bir Gürcü olan Stalin, Lenin'in kosmopolitanizminden ve batı Avrupa tecrübelerinden yoksundur. Onun diktatörlüğü altında ülke içe döndü. Onun amacı, geçici bir süre içinde olsa dünya devrimi düşüncesinden vazgeçmek anlamına gelen 'tek ülkede sosyalizm'i kurmaktır. Önceki komünist liderler, endüstrileşmiş batıdaki devrimlerin ekonomik kalkınma açısından Rusya'ya yardım edeceğini düşünmüşlerdi. Stalin, bu değerlendirmeyi reddetti ve yerine Rusya'yı ekonomik ve askeri olarak kendi başına ayakta durabilecek bir duruma getirmek için uğraştı. Kapitalist ülkeler büyük depresyon batağına saplanmışlarken, insan hakları ve insan hayatı konularında yaşanan büyük suiistimallere karşın, 1930'lar boyunca üretim gücünde önemli artışlar sağlanmıştır (Lee, 1989).

1930'lar boyunca Rusya, kapitalist dünya ile ilişkilerini geliştirmek için çaba gösterdi. 1919'da batılı güçler henüz doğum halindeki bir devrimi boğmak için harekete geçtiler ve liderlerini sürgüne gönderdiler. Bolşevikler, savaş öncesinin rahatsız edici bu belgelerini açıkladılar. Dünya devrimini gerçekleştirmek ve tüm dünyadaki komünist hareketleri bir merkezden yönlendirmek amacıyla 3. Enternasyonalı kurdular. Ancak İtalya'da faşistlerin ve Almanya'da Nazilerin iktidara gelmeleri ile Sovyetlerin bakış açılarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. 1934 yılında Moskova ve Washington arasında diplomatik ilişkiler yeniden başlamış, Rusya MC'ye katılmıştır. Bir sonraki yıl da Fransa ile bir ittifak antlaşması imzalanmıştır. Tüm bu yakınlaşmalara karşın batılılar Sovyet rejimine güven duymamaktadırlar (Lee, 1989).

E. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE KÜRESEL AKTÖR-DEVLET YAKLAŞIMLARI

1. D. S. Sonrası merkezi Avrupa'dan Mançurya'ya kadar büyük değişimler meydana gelmiştir. Bu dönemde, kısmi olarak, batı Avrupa daha istikrarlı bir görünüme sahip olsa da savaş sonrası gelişmeler bu bölgedeki ülkeler için de hayati önem taşımaktadır. Savaşın galiplerinden

İngiltere'nin bütün formülasyonları, 18. Yüzyıldan bu yana sürdürdüğü dünya üstünlüğünü sürdürmeye dönüktür. Savaş sonu haritası İngiliz İmparatorluğu'nun etki alanını öncesine oranla çok fazla genişletmiştir. Bu genişleme, savaş sonrası İngiliz hakimiyetine geçen Alman sömürgeleri ve MC'nin uyguladığı manda sistemiyle Osmanlı topraklarının denetim altına alınmasının sonucudur. Bunun sonucu olarak İngiliz İmparatorluğu dünya nüfusunun dörtte birinden fazlasını barındıran bir yapıya kavuşmuştur. Hakimiyet altına alınan bölgelerde siyasal karışıklıklar bir türlü dinmek bilmiyordu. 1931 yılında parlamento tarafından kabul edilen bir kanunla, dominyonların her birinin yasal bağımsızlıkları tanınmış ancak, ticaret ve savunma gibi ortak çıkarlara ait sorunların tartışılması için bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Commonwealth, savunma sorunlarına dönük alanlarda ne bir ortak savunma politikası oluşturabilmiş ne de girişimlerin koordineli bir şekilde yürütülmesinin zemini olabilmıştır. Ancak 1932 yılında Commonwealth, imparatorluk çerçevesinde tercihlili ticaret sistemi oluşturmuştur. Burada amaç, yaşanan ekonomik depresyondan İngilizlerin global ekonomisinin tecrit edilerek yani; sadece Commonwealth üyesi ülkelerle yürütülecek bir ticaretle sorunları aşmak. Bir anlamda uygulanan ekonomik milliyetçi politikalarla imparatorluğun kendi kendine yeterli hale gelmesini sağlamak amaçlanmıştır. Ekonomik anlamda yaşanan bu sorunların yanında 1939 yılında dahi İngiliz toplumu 1. D. S.'nin şokunu üzerinden atamamıştı. Savaşta rekor sayıda genç askere alınmıştı. Savaşın sona son derece kötü olan ekonomik göstergeler, sosyal ve siyasal sorunların daha da büyümesine yol açmıştır. Liberal Partinin yerine geçen İşçi Partisi de varolan sorunların çözümünde yetersiz kalıyordu. Herkes barış ve refah istiyordu ancak, bunun nasıl elde edileceğini bilmiyorlardı. Silahlanma yarışı ülke kaynaklarını tüketmişti. 1939 yılında İngiltere'nin uzun bir savaşı sürdürebilecek mali rezervleri yoktur. Silahlanma yarışının bütün hızıyla devam etmesi çatışma riskinin azalmasına hiç olanak tanımamaktadır. İngiliz toplumunun çoğunluğu, güvenli bir barışın ancak uluslararası işbirliği yoluyla milliyetçi gerginliklerin yatıştırılması sonucu ulaşılacağını düşünüyordu. Bu sebeple MC İngiliz kamuoyunda büyük destek buluyordu (Kissinger, 1998; Lee, 1989).

Savaş sonrası İngiliz dış politikası da birçok sorunla karşı karşıyadır. 1919 sonrası Fransa'nın Almanya'yı zayıf bir durumda bırakmaya dönük politikasını, kıtada güç dengesini savunan İngiltere desteklememiştir. Bu sebeple Alman tehlikesi karşısında güçlü devletlerle

ittifak kurmayı amaçlayan Fransa'nın bu yöndeki tekliflerini reddetmiştir. Bu tür katı ittifaklar, esnek dış politika izlenmesini engellemesi ve müzakerelerin yürütülmesi sürecinde yol açtığı zorluklar yüzünden olumlu karşılanmamıştır. Ancak İngiltere'nin bu politikası çoğu zaman söz konusu diktatörleri cesaretlendirmiştir. Örneğin; Almanya'ya karşı İtalya'nın desteğini almaya çalışan İngiltere, İtalya'nın 1936 yılında Etiyopya'yı işgal etmesini kabul etmiştir. Fakat İngiltere'nin bu politikası 1939 yılında gerçekleşen İtalyan-Alman ittifakını engelleyememiştir. Bunun da ötesinde her iki ülke lideri bu durumdan, girişecekleri yeni işgal ve saldırı politikalarına İngiltere'nin direnemeyeceği gibi bir sonuç çıkarmışlardır. Avrupa merkezli olarak yaşanan bu sorunların yanında Commonwealth ülkeleri de çeşitli taleplerle ortaya çıkmışlardır. Söz konusu üye ülkeler sanki kendilerinin serbest bırakılmalarının ötesinde bir şey istemiyorlardı. Örneğin, Güney Afrika Birliği, açıkça Almanya'nın ırkçı düşüncelerini destekliyordu. Avustralya ve Yeni Zelanda, Japon yayılmacığından korkmakta ve güneybatı Pasifik'teki İngiliz donanma gücünün arttırılmasını istemelerine karşın, yeniden silahlanmayı sağlamak amacıyla ne vergilerin arttırılmasına ne de yardım etmeye taraf olmuşlardır. Kısaca Commonwealth üyeleri birçok talep de bulunmalarına karşın imparatorluğun ortak savunmasına pek fazla katkıda bulunmak istememişlerdir. Avrupa'da dahil olmak üzere İngiltere'ye yönelik global talepler artıyordu. İngiltere'nin ise bunu karşılayacak ekonomik ve askeri kapasitesi bulunmamaktadır. Avrupa'da yaşanan uyumsuzluk ve çatışmalar da bu ülkenin elini zayıflatıyordu. Cevaplanması gereken en önemli soru: İngiltere'nin dünya hakimiyetinden vazgeçmesinden sonra ortaya çıkacak boşluğu hangi ülke dolduracaktı? İngiltere, dünya hakimiyeti konusunda Berlin ve Washington arasında bir tercih yapmak zorunda kaldı. Tercihini ABD lehine kullandı (Lee, 1989; Kissinger, 1998).

Savaş sonrası Fransa, Almanya'nın sebep olduğu tehdit nedeniyle birlik duygusuna sahip olmasına karşın, ülkenin nasıl savunulacağı konusunda bir uzlaşma bulunmamaktadır. Fransız siyasal yaşamı aşırı sağdan aşırı sola kadar çok fazla bölünmüş bir görüntüye sahiptir. Alman karşıtı duyguların bir araya getirdiği Fransızlar, 1920 ve 1930'lu yıllarda ülke savunması için çok büyük paralar harcamışlardır. Fransız ordusunun niteliklerinin arttırılması için büyük çaba harcanmıştır (Lee, 1989). Ancak Fransız Genelkurmayı'nın modern savaş stratejileri yönünden oldukça geri bir durumda olduğu 1940 Haziranında çok acı bir şekilde ortaya

çıkacaktır.

İki savaş arası dönemde kıta Avrupası ülkeleri, İngiltere, Sovyet Rusya, ABD ve Japonya'nın içinde bulundukları durum, incelendiği üzere, birbirinden çok farklı değildir. 1875-1896 yılları arası Avrupa'da yaşanan ekonomik kriz nasıl ülkeleri ekonomik milliyetçiliğe itmiş, bu olguyla birlikte var olan diğer sorunlar 1. D. S.'nin çıkmasında önemli rol oynamışsa; savaş sonrası yaşanan 1929-1930 ekonomik krizleri benzer bir ekonomik milliyetçiliği zorlamıştır. 1. D. S. sonrası Avrupa'nın görünümü şuydu: Versay Antlaşmasıyla baskı altına alınan, sömürgeleri tasfiye olunan bir Almanya. 1. D. S.'da Müttefiklerle birlikte olan ancak, kendisine vaat edilmiş sömürgeleri ele geçiremeyen, onuru kırılan, büyük devlet muamelesi görmeyen, ekonomik sorunların ağında kıvranan bir İtalya. Savaş sonrası artan sömürgelerinin sorunlarından bunalan, savaşın büyük oranda tahrip ettiği ülke ve ekonomilerini yeniden eski gücüne kavuşturmaya çalışırken kendi hakimiyetlerini tamamen sarsacak yeni bir istikrarsızlığa-çatışmaya yol açmamaya çalışan İngiltere ve Fransa. Doğu Avrupa'da süren istikrarsızlıkların dışında, iç siyasal sisteminde hakimiyeti tam olarak kurmaya çalışırken, büyük ekonomik sorunlarla karşılaşan ve rejiminden doğan endişeleri gidermeye çaba gösteren Sovyet Rusya. 1. D. S. sırasında, bir anlamda patlama gösteren büyük ekonomik üretim gücünün önündeki her türlü engeli aşmaya çalışan ve uygulanan ekonomik milliyetçilikten rahatsızlık duyan ABD. Pasifik'te kendi hakimiyet alanını oluşturmaya çalışan Japonya (Marshall, 1995).

İkinci Dünya Savaşı'na giden süreci Kissinger'ın (1998) şu değerlendirmesi çok net bir şekilde tasvir etmektedir:

'1939'da, askeri ve politik planlama, bu kez tamamen aksi nedenle birbiriyle bağlantısını yitirdi. Batılı güçlerin çok mantıklı ve ahlaki bir siyasi hedefi vardı: Hitler'i durdurmak. Fakat bu amaca ulaşmak için hiçbir askeri strateji geliştirememişlerdi. 1914'de stratejistler çok umursamazdılar; 1939'da ise, kendilerini çok fazla geri planda tuttular. 1914'de, her iki ülkenin askeri kanadı savaş için adeta çıldırıyordu; 1939'da o kadar kuşkulardı ki (Almanya'da bile), değerlendirme işini tamamen politik liderlere bıraktılar. 1914'de strateji vardı, ama politika yoktu; 1939'da politika vardı, fakat strateji yoktu'.

F. SONUÇ

Buraya kadar ele aldığımız inceleme ve çözümlemelerden şu tespitleri yapmak olasıdır: Birincisi, dünya siyasal sistemi, ikiye bölünmüş bir yapıya sahiptir. Bir yanda, sistemin yeniden gözden geçirilmesini

düşünen revizyonist devletler, diğer yanda kurulu düzeni savunan statüko yanlısı devletler. Bu iki kavramın ele alınan ülkeye göre farklılıkları olabilmektedir. Örneğin Amerika, İngiltere'nin denetimindeki uluslararası ekonominin yeniden düzenlenmesini ve ekonomik milliyetçi politikalarından vazgeçilmesini istemektedir. Ancak aynı devlet, Avrupa'nın faşist devletlerinin liderliğinde yeni bir dünya düzeninin kurulmasını da istememektedir. Yani bir devlet kendi önünü tıkayan bir takım konularda revizyonist bir tutum benimserken, diğer bazı konularda statükocu bir tavır sergilemektedir. İkincisi, her iki grupta da yer alan devletlerin farklı dünya düzeni tasarımlarının olmasıdır. 1933 yılında Hitler'in iktidara gelmesiyle başlayan büyük ekonomik kalkınma hamlesinin Almanya'yı getireceği son nokta, bu ülkenin şekillendireceği yeni bir dünya düzenidir. Hitler'e göre kendisinin iktidara gelmesiyle 1000 yıl sürecek yeni bir pax-Germanica başlamıştır. İtalya, Almanya gibi bir hegemonik güç olmaktan daha çok, büyük devlet olmanın sahip olunan sömürgelerin çokluğuyla övünülen 19. yüzyıldaki gibi bir büyük güce dayanarak olabildiğince topraklarını genişleterek birinci sınıf devlet listesinde yer alabilmek çabasıdadır. Japonya, Pasifik bölgesinde mutlak üstünlük kurmak peşindedir. Sovyet Rusya ise, Avrupa'da çok güçlü bir Almanya ile Pasifik'te var olan büyük bir Japonya arasında, bir anlamda, 'Bismarck Kabusu'nu yaşamaktadır. Böyle bir uluslararası sistemde Sovyet Rusya, Lenin'in 'enternasyonalist çizgisinden' Stalin'in daha çok içe dönmeyi hedef alan 'tek ülkede sosyalizm' düşüncesine zorunlu bir geçiş yapacaktır. 1. D. S. öncesinde ve başlangıcında bloklaşma eğilimleri ana hatlarıyla ortaya çıkmasına karşın, görüntü henüz biraz bulanıktır. Mihver ve Müttefikler olarak isimlendirilen bloklarda ülkelerin tam olarak resmen yer almaları için 1942 yılını beklemek gerekecektir. Çünkü 11 Ocak 1942 tarihinde İngiliz-ABD İttifak Andlaşması, 20 Mayıs 1942 tarihinde ABD-Sovyet İttifak Andlaşması yapılmıştır. Artık dünya bir yanda, İngiltere, Fransa, ABD, Sovyet Rusya'nın ve bağlı ülkelerin oluşturduğu Müttefikler bloğu ile diğer yanda Almanya, İtalya, Japonya, zorunlu bağımlı ve bağlı ülkelerin yer aldığı Mihver bloğunun arasında tarihin en kanlı ve yıkıcı savaşına tanık olacaktır.

Ancak bu görünüme sahip bir uluslararası sistemde savaş, 1. D. S.'nda olduğu gibi Alman Kralı Frederick Wilhelm II'nin Avusturya Kralı'na verdiği 'açık çek'in yol açtığı bir prestij mücadelesinin doğurduğu zincirleme olaylarla değil, nispi olarak planlanmış bir şekilde 1 Eylül 1939'da Almanya tarafından Polonya'nın işgali ile başlayacaktır.

Polonya'nın işgali yeni dünya düzeni haritasını belirginleştirme yolunda yapılan birkaç fırça darbesinden başka bir şey değildir. Tesadüf ise yeni dünya haritasını çizmek üzere harekete geçen şahsın da başarısız bir eski ressam olan Adolf Hitler'den başkası olmamasıdır. Hitler'e göre kendi çizeceği harita 1000 yıl dünya üzerinde asılı kalacaktır. Ancak başarısız ressam yine başarısız olacaktır ama, büyük bir yıkıma sebep olacaktır Avrupa medeniyeti için. Avrupa medeniyetinin dünya hakimiyeti belki bir daha geri gelmemek üzere elden çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- ANDREW, Christopher. (1995). **For the President's Eyes Only, Secret Intelligence and the American Presidency from Washington to Bush**. London: HarperCollins Publishers.
- ARMAOĞLU, Fahir. (1999). **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Ankara: TTK Yayını.
- ARMAOĞLU, Fahir. (1989). **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- ATAÖV, Türkkaya. (1985). **İkinci Dünya Savaşı**. Birinci Baskı, Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- ATEŞ, Toktamış. (1989). **Siyasal Tarih, (Ortaçağdan Ondokuzuncu Yüzyılın Sonlarına Dek)**. İstanbul: İktisat Fakültesi Yayın No: 529.
- BRYANT, Arthur. (1974). **Triumph in the West**. New York: Greenwood Press.
- CALVOCORESSI, Peter, WINT, Guy. (1972). **Total War Causes and Courses of the Second World War**. London: Allen Lane The Penguin Press.
- CARR, Edward H. (1985). **International Relations Between the Two World Wars, 1919-1939**. London: The ManMillan Pres Ltd.
- CHURCHILL, Winston S. (1948). **The Second World War The Gathering Storm, Volume I**. London: Cassell & Co. Ltd.
- CHURCHILL, Winston. (1951). **Closing the Ring**. Boston: Houghton Mifflin Co.
- CHURCHILL, Winston. (1950). **The Hinge of Fate**, New York: The Riverside Pres.
- CHURCHILL, Winston. (1949). **The Second World War Their Finest Hour**. Cambridge: The Riverside Presss.
- Frank G. WEBER. (1979). **The Evasive Neutral**. London: University of Missouri Press.
- HART, Liddell. (1999). **II. Dünya Savaşı Tarihi**. Cilt: I, İstanbul: YKY.
- HİTLER, Adolf. (1989). **Kavgam**. (Çeviren: A. Nejad), 9. Baskı, İstanbul: Toker Yayınları, 1989.
- HOBSBAWM, Eric. (1998). **Devrim Çağı 1789-1848**. Ankara: Dost Yayınları.
- HOBSBAWM, Eric. (1998). **Sanayi İmparatorluk**. Ankara: Dost Yayınları.

- HOBSBAWM, Eric. (1998). **Sermaye Çağı 1848-1875**. Ankara: Dost Yayınları.
- JELAVICH, Barbara and Charles. (1965). **The Balkans**. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- KISSINGER, Henry. (1998). **Diplomasi**. (Çeviren: İbrahim H. Kurt), 1. Baskı, Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- KNUTSEN, Torbjörn L. (1992). **A History of International Relations Theory**. Manchester: Manchester University Press.
- LEE, Loyd E. (1989). **The War Years**. London: Unwin Hyman Ltd.
- MACKSEY, Kenneth. (1987). **Military Errors of War Two**. London: Arms and Armour Press.
- MACRIDIS, Roy C. (1992). **Contemporary Political İdeologies Movement and Regimes**. Fifth Edition, New York: Harper Collins Publishers.
- MARSHALL, Jonathan, *to Have and Have not Southeast Asian Raw Materials and the origins of pacific War*, Berkeley: Univesity Of California Press, 1995.
- McNEILL William H. (1963). **West A History Of The Human Comunity**. Chicago: The University of Chicago Press.
- MINER, Steven Merit. (1988). **Between Churchill and Stalin The Soviet Union, Great Britain and The Origins Of The Grand Allience**. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- SOYSAL, İsmail. (1989). **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları**. I. Cilt, Ankara: TTK Yayınları.
- Stalin's Correspondence With Churchill, Attlee, Roosevelt and Truman, 1941-45*, Volume One, Moscow: Foreign Languages Publishing House, 1957.
- TOYNBEE, Arnold J. (1985). **A Study of History**. Abridgement of Volumes VII-X by D. C. Somervell, New York : Oxford University Press.
- TOYNBEE, Arnold. (1991). **Medeniyet Yargılanıyor**. İstanbul: Ağaç Yayıncılık Ltd. Şti.
- WEBER, Max. (1996). **Sosyoloji Yazıları**. (Çev: Taha Parla), İstanbul: İletişim Yayınları.
- WOLF, Robert Lee. (1956). **Balkans in Our Time**. Cambridge: Harvard University Press.
- YERGIN, Daniel. (1999). **Petrol Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü**. Çeviren: Kamuran Tuncay, 2. Baskı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.